

gibi görünse de, kitabın Osmanlı tarihi literatürüne sunduğu katkı yadsınamaz. Zira, eserin klasik dönem Batı literatürünün bir özeti sayılabilecek bibliyografik değerlendirmeleri içeriyor olması, söz konusu katkının boyutlarının derecesini yükseltmektedir. Bu itibarla, Batıların zihinlerindeki Osmanlı algısını asıl kaynağından resmediyor oluşu, A. Pippidi'nin bu eserini şimdiden klasikleştirmiş sayılabilir. Diğer taraftan, başlangıcından XVII. yy.'a kadar olsa da, Türkiye'nin Avrupa ile ilişkilerinin tarihi seyrini açık bir şekilde sunması da kitaba güncel bakımdan değer katan ayrı bir özellik olarak zikredilmelidir. Bu önemli çalışma, yazarının hedef kitesi olarak gösterdiği İngiliz okuyucudan çok daha fazla Türk araştırmacıları ilgilendiriyor olması sebebiyle, umarız ki, en kısa zamanda Türkçe'ye kazandırılır.

Kenan Yıldız

Dariusz Kołodziejczyk,

Zaproszenie do Osmanistyki. Typologia i Charasterystyka Źródeł Muzułmańskich Szasiadów Dawnej Rzeczypospolitej: Imperium Osmańskie i Chanatu Krymskiego / Eski Lehistan'ın Müslüman Komşularının Kaynaklarının Tipolojisi ve Karakteri: Osmanlı İmparatorluğu ve Kırım Hanlığı (Warszawa: Wydawnictwo DIG, 2013), 120 sayfa.

Osmanlı tarihi çalışmalarının sağlam bir temele oturtulması için, bu çalışmaların en önemli ayağı olan arşivlerin ve arşiv kaynaklarının tanınması ve belgelerin dilinin anlaşılacak doğru yorumlanması gerektiği herkesin malumudur. Bu bakımdan ayrı bir ihtisas sahası olan paleografya ve diplomatikanın tarihçiler ve tarih öğrencileri tarafından önemli ölçüde bilinmesi gerekir. Osmanlı Devleti'nde her bir kalemin farklı tarzda yazışma üslubu olduğu ve kayıt tuttuğu göz önüne alınırsa Osmanistika (Osmanlı araştırmaları bilimi) alanındaki çalışmalar için bu, daha da özel bir anlam taşır. Günümüzde tarihçiler için bu yönde yardımcı kitaplar mevcuttur. Mübahat Kütükoğlu'nun ve Tayyip Gökbilgin'in kitapları bunların başında gelir.¹ Yine Polonyalı bilim adamları Jan Reychman'ın Ananiasz Zajaczkowski ile birlikte hazırladığı çalışması ve konuya farklı yönlerden bakış açısıyla Suraiya Faroqhi'nin eseri de aynı

1 Bkz. Mübahat Kütükoğlu, *Osmanlı Belgelerinin Dili: Diplomatik*, (İstanbul: Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı, 1994); M. Tayyip Gökbilgin, *Osmanlı Paleografya ve Diplomatik İlmî*, (İstanbul: Enderun Kitabevi, 1992).

şekilde zikredilebilir.² Osmanlı bürokrasisinde yazılan her belgenin kendine has üslubuyla anlaşılması için iyi tahlil edilmesi ve yazım karakterlerinin bilinmesi araştırmacıların işini kolaylaştırır. Diğer yandan Osmanlı tarihçiliği açısından (araştırma konusuna göre) Türkiye'deki arşivlerin yanı sıra birçok ülkenin arşivinin araştırmaya dahil edilmesi gerekir. Bu bakımdan da söz konusu arşivlerin hangileri olduğu, içerikleri ve çalışma şartlarını da tanımak lazımdır. Ayrıca araştırma sahasına göre söz konusu sahadaki belli başlı çalışmaların da başlangıçta bilinmesi elzemdir.

Bu bağlamda Polonyalı tarihçi Prof. Dr. Dariusz Kołodziejczyk'ın kaleme aldığı ve Polonya'da 2013 yılında basılan *Osmanistika'ya Davet. Eski Lehistan'ın Müslüman Komşularının Kaynaklarının Tipolojisi ve Karakteri: Osmanlı İmparatorluğu ve Kırım Hanlığı* adıyla Türkçe'ye çevirebileceğimiz Lehçe kitap da son dönemde bu çerçevede yazılmış eserlerden biridir.³ Kitap bu manada Polonya'daki tarih öğrencilerini Osmanlı bilimine davet ettiği gibi, davetle birlikte Osmanlı biliminin inceliklerini ve ipuçlarını da vermektedir. Bu bakımdan eser, bu sahaya yeni başlayacaklar veya ilgi duyanlar için rehber niteliğinde bir çalışmadır. Diğer yandan Osmanlı-Leh-Kırım Hanlığı ilişkileri üzerine ciddi araştırmaları bulunan Kołodziejczyk'ın bu son eseri vesilesiyle daha evvel yayınladığı söz konusu çalışmaların nasıl vücut bulduğunu anlamak mümkündür.⁴

Eser beş bölümden oluşmaktadır. “Jak zostaje się osmanistą?” (Nasıl Osmanlı araştırmacısı (Osmanist) olunur?) başlığıyla verilen birinci bölümde (s. 9-17) Kołodziejczyk nasıl “Osmanlı araştırmacısı (Osmanist)” olunur sorusunu kendi

2 Jan Reychman, Ananiasz Zajączkowski, *Zarys dyplomatyki osmansko-tureckiej*, (Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1955), İngilizcesi için bkz. Aynı yazarlar, *Handbook of Ottoman-Turkish Diplomats*, (ed) Tibor Halaski-kun, (Hague; Paris; Mouton, 1968). Türkçesi için bkz. Aynı yazarlar, *Osmanlı-Türk Diplomatikas El Kitabı*, Çev. Andrew S. Ehrenkreutz, (Ankara: Başkanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, 1993). Suraiya Faroqhi, *Approaching Ottoman History. An Introduction to the Sources*, (Cambridge: Cambridge University Press, 1999).

3 “Osmanistika”, Türkoloji'nin sadece Osmanlı Devleti dönemi ve genel itibarıyla ve daha ziyade tarih alanındaki araştırma ve çalışmalar için Polonya'da yaygın şekilde kullanılan bir terimdir.

4 Kołodziejczyk'ın bu sahadaki en önemli iki çalışması için bkz. Dariusz Kołodziejczyk, *Ottoman-Polish Diplomatic Relations (15th-18th Century): An Annotated Edition of Ahdnâmes and other Documents*, (Leiden: Brill, 2000); *The Crimean Khanate and Poland-Lithuania. International Diplomacy on the European Periphery (15th-18th Century). A Study of Peace Treaties Followed by Annotated Documents*, (Leiden: Brill, 2011). Kołodziejczyk'ın çalışmalarının genel bir listesi için bkz. Hacer Topaktaş, “Lehistan'dan Polonya'ya: Polonya Tarih yazımında Türkler ve Türkiye”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, (TALİD), C. VIII, sy. 15, (2010, basım yılı 2011), s. 537-590.

tecrübe ettiği Osmanlı tarihçiliği hikayesinden yola çıkarak zamanın şartları ve eğilimleri çerçevesinde cevaplamakta, alanın gerektirdiği sabır, yetenek ve kaynak bilgisi hakimiyetinden bahsetmektedir.

İkinci bölüm “Najważniejsze zbiory dokumentów osmańsko-tureckich i krymskotatarskich” (Osmanlı-Türk ve Kırım Tatarları Belgelerinin En Önemli Koleksiyonları) (s. 18-34) başlığını taşır ve dünyada, Türkiye’de ve Polonya’da Osmanlı ve Kırım Hanlığı arşiv koleksiyonlarının nerelerde olduğundan, hangi koleksiyonlara bakmak gerektiğinden ve arşivlerin araştırma ve çalışma şartlarından bahsedilmektedir. Bu bakımdan ilk olarak Polonya’da ve Türkiye’de, sonrasında Balkan ülkelerinde, İtalya, Fransa, İngiltere, Hollanda, Avusturya, Macaristan, Romanya ve Slovakya, Almanya, İskandinav ülkeleri, Rusya ve diğer ülkelerdeki arşivlerin Osmanlı ve Kırım Hanlığı’na dair koleksiyonlarıyla ilgili sırayla açıklama yapılmaktadır.

“Paleografia” (Paleografya) başlıklı üçüncü bölüm (s. 35-50) adından anlaşıldığı üzere paleografyaya ayrılmıştır. Bu bağlamda bu alanda mevcut yazı çeşitleri tanıtılmaktadır. Arşiv belgelerinin yazı çeşitleri (kufi, nesih, sülüs, divani, ta’lik, rik’a, siyakat), vesikalardaki bazı teknik kısaltmalar ve sayılar mezkur bölümde anlatılmaktadır. Bölümde yazı türleriyle ilgili örneklere de yer verilmiştir. Ancak Reyhman ve Zajączkowski’nin mevzu bahis çalışmalarının varlığına binaen nâşir, bu bölüm ve diplomatika bölümünü (dördüncü bölüm) çok uzun tutmadığını ve fazla ayrıntıya ve örnekleme yer vermediğini belirtmektedir.

Dördüncü bölüm “Dyplomatyka” (Diplomatika) (s. 51-95) başlığıyla sunulur ve diplomatika ile ilgili konuları içerir. Evvela sultanlara ait vesikalar olan hüküm, ferman, berât, nişân ve nâme-i hümayunlar gibi birtakım belgelerin teknik ve fiziki özellikleri ile ilgili bilgiler verilmektedir. Bu gibi belgelerin bir nevi şifresini çözenin püf noktalarının görülmesi bakımından bazı önemli hususlar belirtilmektedir. Buna göre bu yazıların davetle başladığı; tuğrası, elkabı, duası, hükmü vs. ile devam edip tarih ve yerle sonlandırıldığı örneklerle anlatılırken, bunların Lehçe ve Latin diplomatikasındaki karşılıkları da verilmektedir. Mesela:

“Inwokacja (İac. invocatio, tur. da’vet), Intytulacja (İac. intitulatio, tur. ‘unvan), Sankcja (İac. sanctio, tur. te’kid), Datacja (İac. datatio, tur. tarih), Miejsce wystawienia (İac. locatio [yer⁵])”

bunlardan birkaçıdır. Kołodziejczyk bundan sonra Osmanlı bürokrasisinin önde gelen bürokratlarının belgelerindeki özellikler hakkında bilgi vererek devam eder. Ardından da Osmanlı kançılıyasının (bürokrasinin) işleyişi ve işlevi

5 Kitapta “[yer]” ifadesi bulunmamakla birlikte açıklama bilgisi olarak yazar tarafından eklenmiştir.

ile ilgili kısa bir bilgilendirmede bulunur. Daha sonra ise Kırım Hanlığı belgelerinin özelliklerine geçer. Aynı şekilde Kırım Hanlığı belgelerindeki da'vet, tamga, mühür, tuğra sözlerini, unvan ve te'kid kısımlarını, sonsözü, tarihlendirme ve yer bildirme kısımları gibi belgelerdeki ayrıntıları aktarır. Osmanlı belgeleriyle farklarını kıyaslar.

“Gromadzenie podręcznej biblioteki. Trendy i mody w badaniach ostatecznych lat” (El Kitapları Derlemesi. Son Yıllarda Araştırmalarda Eğilimler ve Modalar) başlığını taşıyan son bölümde (s. 96-107) ise Osmanlı tarihi alanında son yıllarda görülen eğilimlerden ve popüler çalışmalardan bahsederken bu sahanın kısa bir bibliyografik panoramasını sunar. Bu bağlamda Osmanlı araştırmalarının temel eserlerini sıralarken özellikle Kırım Hanlığı üzerine çalışmalara hususi bir yer verir. Ayrıca son yıllarda Osmanlı sosyo-ekonomik ve şehir tarihi çalışmaları ile Osmanlı kronikleri üzerine çalışmaların artışından birkaç örneklemeyle bahseder ve Osmanlı İmparatorluğu araştırmalarının diğer imparatorlukların araştırmaları gibi gelecekte daha az ilgi görmeyeceğine dair fikir beyan eder.

Sonuç olarak “Osmanistika’ya Davet” adlı çalışması vesilesiyle Kołodziejczyk, Polonya’da Osmanlı Devleti ve Kırım Hanlığı tarihine dair zengin koleksiyonların herkes tarafından tanınacağı sonucuna varmaktadır. Ayrıca Osmanlı Devleti tarihiyle meşgul Polonyalı bir araştırmacının çalışmasını kesinlikle batı dillerinde yayınlaması gerektiğini düşünmektedir. Nâşir, Osmanlı dış siyaseti ve ticareti araştırmalarında Osmanlı idari kadrosu için kendi meselelerinin dış meselelerden daha önemli görüldüğünü hatırlamak gerektiğini belirtir. Yine Polonya’nın Osmanlı Devleti ve Rusya ile birlikte üç önemli komşusundan biri olan Kırım Hanlığı elitinin Polonya idarî yapısına model olarak baktığı, aynı şekilde Polonya-Litvanya elitinin de Kırım’dan at yanında silah, kıyafet ve at koşumları getirdiğini ifade ederek karşılıklı etkileşime işaret eder. Ancak Kırım Hanlığı ile ilgili en zengin koleksiyonların hâlâ araştırılmayı beklediğini de ekler.

Yukarıda belirtilen hususlar ışığında Kołodziejczyk’ın eserinin Osmanistika sahasına giriş yapacak Polonyalı genç araştırmacılar için iyi bir başlangıç çalışması niteliğinde olduğu söylenebilir. Esasında kitabın farklı Avrupa dillerine çevrilmesiyle Osmanistika çalışmalarına hevesli birçok araştırmacı için de faydalı olacağı aşikardır. Yalnız kitapta görülen Osmanlı Devleti ile Kırım Hanlığı arasındaki bağlantı ayrımındaki keskinlik, özellikle Polonya arşivlerinde Kırım Hanlığı ile ilgili belgelerin etkisiyle ortaya çıkmış görünmektedir. Hanlığın en nihayetinde Osmanlı Devleti’ne bağlı bir idare olduğunu, dış ilişkilerini İstanbul’dan tamamen bağımsız yürütmediği göz önüne alınırsa söz konusu kitapta oluşan ayrı ayrı teşekküller görünümünü ve Osmanlı-Kırım bağlantısını yeniden değerlendirmek gerekecektir. Zira Osmanlı arşivindeki birçok belge Bahçesaray’ın Polonya ile diplomatik ilişkilerini İstanbul’dan

tamamen bağımsız değil bilakis yer yer onun adına ve bilgisi dahilinde yürüttüğüne de işaret eder. Aynı şekilde Kırım Hanlığı üzerine Türkiye'deki arşivlerde yürütülecek daha derin araştırmalar Hanlığın Polonya ve Osmanlı Devleti ile ilişkisinin organik bağlantılarını daha iyi gözler önüne serecek gözükmektedir. Bu ise yeni bir araştırma sahası olarak tarihçileri beklemektedir.

Hacer Topaktaş